

COVID-19 PANDEMİ ETKİSİ ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Hakan ARIKAN*

Şeymanur AYTEKİN**

ÖZ

Koronavirüs (COVID-19) salgını, Aralık 2019'da Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkmış ve kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılarak küresel bir boyut kazanmıştır. Bu küresel salgının, hızla yayılan bir bulaşıcı hastalık olması ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi sonucu 12 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi ilan edilmiştir. Yaşanan bu pandemi süreci, toplumların gündelik yaşam akışında birçok değişimlere neden olmuştur. Bu çalışmada, 2019-2022 yılları arasında Türkiye'de pandemi etkisi üzerine yapılan araştırmalardan yararlanarak bu sürecin sağlık, eğitim, sosyo-ekonomik açıdan toplumda yarattığı etkilerin bir portresini çizmek istenmiştir. Bu etkilere de sosyal inşacılık kuramı bakış açısıyla bir çerçeve oluşturulmuştur. Pandemi sürecinin başından itibaren ülke yönetimince uygulanan tedbirlerin artırılması veya normal yaşama dönüş süreçlerini daha iyi gözlemleyebilmek adına en yüksek vaka sayılarının yaşandığı tarihler birer sıcak nokta (hot point) kabul edilmiştir. Belirlenen sıcak noktalar (hot point) sonrası yaşanan, karantina süreci, sokağa çıkma yasakları, uzaktan eğitim, sağlık/spor/sanat/sosyal yaşama ait getirilen kısıtlamalar ve normal yaşama kademeli geçiş süreçlerinden bahsedilmiştir. Bu süreçte yapılan araştırma verileri ile sosyal inşacılık kuramını sağlık, eğitim, sosyo-ekonomik alandaki etkilerini de sonuç kısmında sentezlenerek sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs (COVID-19), Pandemi, Sosyal İnşacılık.

A SOCIOLOGICAL REVIEW ON THE IMPACT RESEARCH OF THE COVID-19 PANDEMIC

ABSTRACT

The Coronavirus (COVID-19) epidemic emerged in Wuhan, China in December 2019 and gained a global dimension by spreading all over the world in a short time. This global epidemic was declared a pandemic by the World Health Organization (WHO) on March 12, 2020, as a result of the rapidly spreading infectious disease and the death of many people. This pandemic process has caused many changes in the daily life flow of societies. In this study, it was aimed to draw a portrait of the effects of this process on the society in terms of health, education and socio-economic aspects by making use of the researches on the effect of the pandemic in Turkey between the years 2019-2022. A framework has been formed for these effects from the perspective of social constructivism theory. In order to increase the measures implemented by the country administration from the beginning of the pandemic process or to better observe the processes of returning to normal life, the dates when the highest number of cases were experienced were considered as hot points. The quarantine process, curfews, distance education, restrictions on health/sports/art/social life and the gradual transition to normal life after the determined hot spots are mentioned. The research data conducted in this process and the effects of social constructivism theory in the fields of health, education and socio-economics were synthesized and presented in the conclusion part.

Keywords: Corona Virus (Covid-19), Pandemic, Social Constructivism.

Atf: ARIKAN, H., AYTEKİN, Ş. (2022). "Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme", *HABITUS Toplum Bilim Dergisi*, (3), 177-206.

Citation: ARIKAN, H., AYTEKİN, Ş. (2022). "A Sociological Review on the Impact Research of the Covid-19 Pandemic", *HABITUS Journal of Sociology*, (3), 177-206.

Başvuru / Received: 08 Şubat 2022 / 08 February 2022

Kabul / Accepted: 03 Mart 2022 / 03 March 2022

Derleme Makale / Review Article.

* Dr. Öğr. Üyesi. Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-mail: kinghakan06@yahoo.com ORCID Numarası: 0000-0001-7036-561X

** Yüksek Lisans Öğrencisi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, E-mail: seymaaytkn@gmail.com ORCID Numarası: 0000-0001-5945-0530

EXTENDED SUMMARY

The coronavirus epidemic has deeply affected people and societies since its first day. The fact that it is transmitted rapidly and has a deadly result increases the threat of epidemic even more. The virus gained a global dimension in a short time and extensive measures were taken around the world. We can say that the measures planned and implemented by the country administration in all areas of social life, starting with personal hygiene, have rebuilt the social order. We can see the effect of the epidemic in education, economy, family, politics, religion and even cultural attitudes, especially in the field of health.

Each society's perception and interpretation of the epidemic, the policies implemented by the country's governments and the epidemic management appear as a new construction of the existing medical processes in protecting public health according to the social structure and systems. In order to make sense of the effect of the epidemic on social life, this study has been discussed with the theory of social constructionism. Social construction theory deals with the feelings and thoughts about the disease sociologically by revealing the external causes and meaning of the disease.

In this study, the peak points with the highest increase in the number of cases were accepted as the hot points of the pandemic process. The effect of the epidemic was also discussed through these hot spots. The measures implemented during the hot spots process have reshaped daily practices. The aim of the study is to reveal the health, education, family and socio-economic effects of the pandemic process in social life. For this purpose, the research data conducted in the years 2019-2022 were analyzed. How it affects which area is also presented, supported by statistical data, tables and graphics. Thus, the impact of the COVID-19 epidemic has been made more understandable.

In the field of health, especially in the development of health systems, perception of disease, doctor-patient relationship, research in the field of medicine and technological developments, medical processes have been reconstructed in the fight against the epidemic. Both personal and social health behavioral practices have changed. Daily behavioral practices, such as frequent hand washing, disinfectant/cologne use, mask use, and social distancing, have been reconstructed.

A new area built by the pandemic process is the transition to distance education (online education). Face-to-face training was suspended due to the increase in the rate of transmission of the epidemic. According to the results of the research, it has been stated that the advantageous

aspects such as being able to enter the virtual classroom easily from anywhere with communication tools (TV, phone, tablet) in the distance education process, and being able to record and listen to the live lessons predominate. However, disadvantages such as lack of communication tools, electricity and internet problems, and inability to carry out application studies were also emphasized.

The pandemic process has also affected family relationships. According to the results of the research, as the time spent at home has increased, it has strengthened the communication within the family and has become a dangerous process for those who have experienced violence and abuse problems. In addition, daily life habits such as nutrition, sleep, sports at home, use of social media, and new hobbies have changed in this process. Digitalization has been the most used habit of this process in social life.

Being caught unprepared for the pandemic process has brought economic concerns in the society. Studies have shown that family economic concerns are high. However, as a result of a study, it was stated that the state of anxiety about meeting their basic needs is not high in the next two months from the time they are present. The reason is that the majority of the respondents belong to the middle and upper middle income group. Despite this, the rate of those who experience anxiety is too high to be underestimated. It has been observed that thoughts such as being fired, taking a break from work, worrying about finding a job, going to work uneasily, and not being able to predict business continuity have increased.

The pandemic process has also affected the cultural attitudes of the society. Collective events such as weddings, funerals and holidays are prohibited. This shows that the epidemic has restructured the relations in the cultural structure. Restrictions have been introduced from the social importance and respect attitude of individuals aged 65 and over in order to protect them from the epidemic. Restrictions have also been imposed on individuals aged 20 and under in order to reduce the spread of the epidemic, which may pose a threat to them.

According to the social construction theory, illness reflects the perceptions of individuals in the socialization process. The socialization process that has been changed and reconstructed due to the COVID-19 epidemic is an example of this.

GİRİŞ

Toplumlar, tarih boyunca çeşitli salgın hastalıklar ile mücadele etmiştir. Mücadele sürecinde yaşananlar, toplumların değişim ve dönüşümlerine neden olmuştur. Böylelikle salgın hastalıklar ile toplum ilişkisinde toplumsal boyutun incelenmesi önem arz etmektedir.

Salgınlar, sadece sağlık yapısını değil toplum yapısı içindeki ekonomiyi, eğitimi, aileyi, kültürü ve politik yapıyı olumsuz ve olumsuz şekillerde etkilemektedir.

Koronavirüs (COVID-19), Aralık 2019 tarihinde Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkarak tüm dünyaya hızla yayılmış ve kısa sürede küresel bir salgın boyutuna ulaşmıştır. Bu virüsün en büyük özelliği ise görülmeye başladığı andan itibaren bireyler üzerinde fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar ortaya çıkarırken toplumlar üzerinde de ekonomik ve sosyolojik problemler oluşturmasıdır (Erdoğan ve Tan Akbulut 2021; Afacan ve Avcı 2020: 3; Karakaş 2020: 546). Çıktığı andan itibaren tüm dünyanın önemli bir gündemi olmuş hem toplumsal hem de küresel etkileri ile güncel ve akademik bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 12 Mart 2020 tarihinde COVID-19 küresel bulaşıcı hastalığının hızla yayılması ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi sonucu 'pandemi' olarak ilan edilmiştir. Örgütün bir hastalığı pandemi olarak nitelendirilmesi için üç koşul gereklidir. Bu üç koşul sağlanırsa ancak pandemi ilan edilmektedir. Birinci koşul, bir nüfusun daha önce karşılaşmadığı veya maruz kalmadığı bir hastalığın ortaya çıkmasıdır. İkinci koşul, ortaya çıkan hastalığın bulaşıcı olmasıdır. Üçüncü koşul ise hastalığa neden olan faktörün insanlara bulaşmasıyla tehlikeli bir hastalığa neden olması ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesidir (Akgün 2020: 204; Budak ve Korkmaz 2020: 63). COVID-19 salgını, bu üç koşulu içerdiğinden pandemi olarak ilan edilmiştir.

Pandemi sürecinde hem toplum sağlığı iyileştirilmesi hem de pandemi şartlarından çıkılabilmesi için alınabilecek önlemler adına önemli bir süreçtir. Koronavirüs ve sonradan ortaya çıkan çeşitli varyantları küresel ortak etkiler göstermiş olsa da salgının gelişimi ve ona karşı alınan tedbirler her bir toplumun sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-politik anlayışına göre önemli farklılıklar göstermektedir. Bu süreç bir toplum veya bir ülke içerisinde yerel boyutlarda da farklı algı ve uygulamalara neden olabilmektedir. Bu nedenle her bir ülkede farklı topluluklar ve gruplar kendilerine özgü yapılarına göre salgını algılamış ve buna göre mücadele süreci başlatmıştır. Bu sosyal inşacılık sürecinde, toplumun genel olarak grupların ise daha özelde pandemiyle baş etme süreçleri o toplumun kendine özgü hazır ideolojik ve değersel kalıplarına göre şekillenmektedir. Toplumun hazır inşa ettiği düşünce ve davranış kalıpları pandemi sürecinde önemli bir değişime uğramış, toplumsal yaşamdan toplumun bütün kurumlarına kadar geniş çaplı yeniden düzenlemelere sebep olmuştur. Dünyada ve Türkiye'de (11 Mart 2020) ilk koronavirüs vakasının resmi ilanından sonra ülkeler kendi hastalık ile mücadele stratejilerini geliştirmiş, halkı bilinçlendirme ve sağlık/ekonomik destek projeleri yürürlüğe konulmuştur. Bu çalışmada 11 Mart 2020'de başlayan ve hala devam etmekte olan

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

pandemi sürecinin, Türkiye'ye özgü sosyal, ekonomik, kültürel boyutları yapılmış araştırmaların ve mevcut bilgilerin ışığında ele alınmıştır. Bu çalışmanın odak noktası Türkiye'nin geneline ilişkin salgın etkilerini yorumlamak olsa da aslında toplum içinde farklı sosyal, ekonomik, kültürel grupların pandemiye algılayışları ve alınan tedbirlere uyma/uymama davranışlarındaki farklılıklar göz ardı edilmemiştir.

COVID-19 salgını ile birlikte hayatımıza giren terimlerden biri de 'pik (peak)' kelimesidir. Pik noktası, pik yapmak gibi kullanılan kavram salgın sürecinde günlük vaka sayısının en yükseğe ulaştığı nokta/gün olarak ifade edilmiştir (Sağlık Bakanlığı 2020). Sayısal verilere bakarak vakaların pik yaptığı veya yapması beklenen süreçlerin analizi salgına karşı alınacak tedbir uygulamalarını beraberinde getirmiştir. Bu durum, salgını kontrol altına almaya çalışmak ve etkisini azaltabilmek adına önemlidir.

Dünyadaki COVID-19 sürecine bakıldığında salgının ilk çıktığı ülke olan Çin'de bölgesel bir hastalık sanılarak 'epidemi (salgın)' şeklinde yorumlanmıştır. Ancak sonraki zamanlarda Asya sınırlarını aşarak toplum sağlığını küresel boyutta etkilemeye başlamıştır (Bağ ve Sade 2020). Çin, hastalık başlangıcında gerekli önlemleri almamasından dolayı tüm dünyaya yayılmasına yol açmakla suçlanmıştır. Vakaların giderek artmasıyla Hubei eyaletinde okullar, işyerleri, toplu taşıma sistemleri, ibadethaneler ve birçok kurum kapatılmıştır. Ayrıca sanat/spor/sosyal yaşamda yapılan toplu etkinlik iptal edilmiştir. Vakaların pik noktasına ulaşmasıyla kentte stadyumlar karantina merkezlerine dönüştürülmüş ve kısa zamanda birçok hastane inşa edilmiştir. Alınan bu sert önlemlerle şubat ayında günlük 4.000'e yaklaşan vaka sayısı Mart ayında 100'ün altına düşmüştür. şubat ayı ortasında günlük 100-150 arasında seyreden ölüm sayısı da yüzde 90 oranında azalmıştır (Jianhua 2020: 93-94; URL-1).

Tüm dünya salgınla mücadele etme faaliyetleri başlatırken İngiltere, virüsün toplumda kontrollü yayılması planı ve salgına karşı bağışıklık kazanma düşüncesine kapılmıştır. Ancak ülkede hızla yayılan virüse bu planı yetersiz kalmış ve daha sert önlemler alınmaya başlanmıştır (Adıyaman vd. 2020: 13). Salgınla mücadele sürecine geç veya yetersiz kalarak vaka ve ölüm sayılarının arttığı diğer ülkeler İtalya, İspanya, İran ve Fransa'dır. Hatta ABD'de ise salgın sebebiyle ölüm sayısı virüsün çıkış noktası olan Çin'i geçmiştir. Bunun yanı sıra salgına karşı mücadelede tedbirli davranan ve alınan önlemlerle vaka ve ölüm sayılarını en az da tutan ülkeler de bulunmaktadır. Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Hong Kong gibi ülkeler koronavirüsün yayılmasını yavaşlatmada belli bir başarıya ulaşmıştır. Bu ülkelerin başarılarının arkasında yatan bazı stratejiler vardır. Örneğin bazı ülkelerin yakın yıllarda çeşitli salgınların yaşanmasıyla başka salgınlara karşı hazırlıklı olunması ve üst düzey sağlık sistemine sahip

olmak, olabildiğince geniş bir kitleyi ücretsiz olarak testten geçirerek hastalığın en çok hangi bölgelerde yoğunluk olduğunu belirlemek, ülke geneli alınan tedbirlere uyulmaması karşılığında ağır cezaların uygulanması, karantina sürecinde sıkı takibin gerçekleştirilmesi ve özellikle sağlık alanındaki teknoloji gelişimleriyle bu başarıyı sağladıkları söylenebilir (Duran 2020: 10-11; Adıyaman vd. 2020: 12-15; URL-1).

Türkiye de küresel salgın krizinden oldukça etkilenmiştir. Aralık 2019 tarihinden itibaren dünya gündeminde olan salgının olası ülkede görülmesi sonucunda kısa bir zaman önce de olsa hijyen gibi bazı önlemler alınmaya başlamıştır. Mart 2020’de de ilk vakanın görülmesi ardından Türkiye’de de pandemi süreci başlamış olup gerekli tedbirler ve toplumsal politikalar uygulanmaya başlandı. COVID-19 ve ona karşı alınan tedbirler toplumun gündelik yaşamının her alanına ilk günden beri etki etmeye başlamıştır. Bu çalışmada da salgının toplumsal boyuttaki etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. 2019-2022 yılları arası yapılan COVID-19 pandemi sürecinin toplumsal etkilerini ortaya koymaya çalışan araştırmaların, veri ve analizleri doğrultusunda etkilerini ortaya koyacaktır.

Sosyal İnşacılık Yaklaşımıyla Pandemi

Sosyal inşacılık (social constructionism) yaklaşımı, Berger ve Luckman (1991) tarafından ortaya konulmuştur. Kökenleri itibariyle sosyal gerçekliğin, sosyal yapı ve ilişkiler içerisinde nasıl oluştuğuna yönelik geniş bir sosyolojik geleneğin yeniden yorumlanmasıyla oluşturulan bir yaklaşımdır. Sosyoloji biliminin bir alt dalı olan sağlık sosyolojisinin sağlık alanına sosyal teorilerin uygulamalarından da biridir. Sosyal inşacılık teorisi, bedenin, hastalığın ve yaşanan duyguların sosyal inşası üzerinedir (Tecim 2018: 62-63). Bu yaklaşımla COVID-19 salgınının, insan ve toplumsal yaşam üzerinde ilk günden beri değişim ve dönüşümün yeni düzen oluşturmasıyla ifade edilebilir. Salgına yakalanma, karantina süreci ve pandemi sürecinin bıraktığı etkiler toplumda yeni oluşacak sosyal oluşumun ayakları olmuştur.

Pandemi ilanı sonrası salgınla mücadelede korunma tedbirleri gerek kişisel gerek toplumsal şekilde alınmıştır. Alınan tedbirlere rağmen her geçen gün vaka sayısının artması aynı oranda toplumun hastalık kaygısını da artırmıştır. Hastalık kapma kaygısıyla birlikte hijyen davranışlarında artış görülmektedir (Çiçek vd. 2020: 2168). Çünkü koronavirüs, hasta bireylerin öksürme veya hapşırma sırasında damlacıkların diğer kişilerin elleri ile temas etmesiyle bulaşan bir akciğer hastalığıdır (Sağlık Bakanlığı 2020). Virüsün bulaşması durumunda insanlar hastalığı hafif, orta veya ağır şiddette geçirmektedir. Ancak yaşlılar ve kronik hastalığa (kardiyovasküler hastalıklar, diyabet, kanser vs.) sahip olan kişiler hastalığı çok daha ağır geçirmekte hatta ölümlerle bile sonuçlanabilmektedir (Til 2020: 54-55).

Sosyal inşacılık, toplumun yaratıcı ve aktif bireyler tarafından üretildiğine dair vurgu yapmaya çalışan bir teoridir. Bu bakış açısıyla dünya algısı daha çok çizilmiş, icat edilmiş, düzenlenmiş bir dünyadır. Sosyal dünya ise birey ve gruplar tarafından yorumlanarak inşa edilen bir düzendir. Bu sebeple tıp süreçleri de sosyal olarak inşa edilebilen bir şeydir. Örneğin Jewson'a göre farklı paradigmlar, farklı tıbbi bilgi modları veya düşünme şekilleri üretebilmektedir. Ne görmeliyiz, hangi faktörler önemlidir hangileri önemsizdir, nasıl ölçmeliyiz ve nasıl kaydetmeliyiz gibi sorular farklı anlayış metotlarında ve düşünce modellerinde farklılık göstermektedir (Barry and Yuill 2002'den akt.: Tecim 2018: 64). COVID-19 salgınının küresel boyuta ulaşmasıyla dünyada yeni bir düzen anlayışı oluşturmuştur. Toplum sağlığını korumada her toplumun salgını algılama ve anlamlandırması, ülke yönetimlerince uygulanan politikalar, toplumsal sistemlere göre mevcut tıp süreçlerinin yeni bir inşası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlık sosyolojisi açısından sosyal inşa kuramının amacı, hastalığın dışsal nedenleri ile ağrının anlamını ortaya koymak, sadece fiziksel olarak değil, sosyolojik olarak da ağrıya ilişkin duygu ve düşünceleri ele almaktır. Kurama göre insanların çevrede olup bitenleri anlamlandırmaları, olay ve objelere değer yüklemeleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Böylece hastalığın bireylerin toplumsallaşma sürecindeki algılarını yansıttığı sonucuna varılabilir. Kültürel yapıya bağlı olarak değişen toplumsallaşma süreci ile birlikte birey, hangi hastalık belirtisinin normal, hangisinin anormal olduğunu belirleyebilir (Baloğlu 2006: 13).

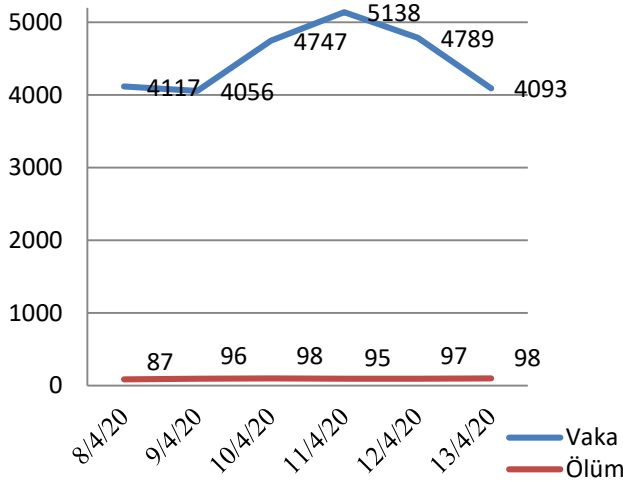
Sosyal inşacılık, beden, sağlık, hastalık kavramlarının tarihsel süreç içerisinde insanın çıkarlarına, yorumlamasına ve yaşamış olduğu değişimlere bağlı olarak öznelere tarafından yeniden üretilmesi anlayışına sahiptir. Kişiler arası ilişkilerin ve toplumsallaşmanın sağlık ve hastalık algısına nasıl etki ettiğini de ortaya koymaktadır. COVID-19 salgınından etkilenmede birey önemliyken tıp biliminin çözüm arayışları ve ülke yönetimince salgınla mücadele kapsamında planlama ve uygulamaların beden, sağlık ve hastalık kavramlarının yeniden şekillenmesi önemli bir süreçtir.

Pandeminin Toplumsal Etki Analizleri

Birçok ülkede koronavirüs vakasının tespit edilmesiyle birlikte Türkiye'de de bu bekleyiş sürdü. Türkiye'de ilk vakanın (11 Mart 2020) ilan edilmesiyle salgının ilk dönüm noktası yaşanmıştır. Salgına karşı, toplumu kitlesel araçlar yoluyla bilinçlendirip gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik çeşitli çalışmalar başlanmıştır. İlk tedbirler sağlık alanında başlayarak toplumun her alanında toplum sağlığını koruma ve salgın zararını en düşük seviyede tutma amaçlanmıştır.

Salgınla mücadelede, pandemi süreci boyunca alınan tedbir uygulamalarıyla virüsün bulaş hızı düşürülmesi amaçlanmıştır. Ancak buna rağmen, her geçen gün vaka ve vefat sayıları artış göstermiştir. Vakaların ve ölüm sayılarının artış göstermesiyle ilk vakadan bugüne dört pik noktası belirlenerek salgının etkisi ortaya konulmuştur. Bu tarihler *11 Nisan 2020, 24 Kasım 2020, 14 Nisan 2021 ve 12 Ekim 2021* olarak incelenmiştir. Belirtilen tarihler pandemi sürecinin birer sıcak noktası varsayılmıştır.

Grafik 1: 8-13 Nisan 2020 Vaka Sayıları

Kaynak: (Sağlık Bakanlığı 2020).

11 Nisan verilerine göre en yüksek vaka sayısı (5138) açıklanmıştır. Vaka ve ölüm sayılarındaki artış ve sonraki günlerde vakaların azalması nedeniyle ilk pik noktası olarak ele alınmıştır. Bu nedenle ülke yönetimince planlanan sosyal alan tedbirleri uygulanmaya başlamıştır. 11 Nisan itibariyle 30 büyükşehirde ve Zonguldak'ta 48 saat sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. 17 Nisan-19 Nisan tarihlerinde de bu kısıtlamaların devam edeceği açıklanmıştır (İçişleri Bakanlığı 2020).

Vaka ve ölüm sayılarının her geçen gün artmasıyla bazı kısıtlamalar getirilmiştir. *22 Mart 2020*'de 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlara sokağa çıkma kısıtlaması; *4 Nisan*'dan itibaren 20 yaş altı çocuk ve gençlere dışarı çıkma kısıtlaması ve herkese maske takma zorunluluğu getirilmiştir (İçişleri Bakanlığı 2020). Bu iki gruba neden kısıtlama getirildiği Bilim Kurulu ve Sağlık Bakanı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Sevgili gençler... Bugünlerde gençliğini yaşamak da zor. Covid-19, hareketlilik arttıkça yayılıyor. Sosyal hareketliliği azaltmak zorundayız. “Neden herkes değil de biz gençler?” Siz fark etmeseniz de virüsün gençler üzerinden bulaşma ve yayılma potansiyeli çok yüksek. Buna karşı da fedakârlığınıza çok ihtiyacımız var” (Koca n.d.).

20 yaş altı çocuk ve gençler ile ilgili bu açıklama yapılırken 65 yaş ve üzeri için şu şekilde açıklama yapılmıştır:

“Değerli büyüklerimiz, Bugünlerde sağlığımızı korumamız zorlaştı. COVID-19, biz bir araya geldikçe yayılıyor. “Neden herkes değil de büyükler?” İleri yaşlarda, hastalığa karşı vücut direncimiz azalıyor. Kısıtlama size karşı değil, virüse karşı. Sizi korumamıza yardımcı olun” (Koca n.d.).

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

Açıklamalara bakıldığında 65 yaş ve üzeri bireylerin toplumsal önemi ve geleneksel saygı gösterimiyle salgına karşı korumada toplumsal öncelik ve sorumluluk verilmiştir. Sosyal inşa kuramında, hastalığın bireylerin toplumsallaşma sürecindeki algılarını yansıtmaları söz konusudur. Toplumun kültürel değerinde, büyüklere saygı değerinin salgına karşı onlara koruma sağlayarak hastalığa yüklenen anlam daha da farklılaşmıştır. Sağlık Bakanlığının 21-27 Eylül 2020 tarihli COVID-19 haftalık raporunda 65 yaş ve üzeri grubun ölüm oranlarındaki yükseklik de bu uygulamaların gerekliliğini göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1: 21-27 Eylül 2020 Tarihli COVID-19 Haftalık Raporu

Ölüm Hızı**	Yaş Grubu							
	< 2	2-4	5-14	15-24	25-49	50-64	65-79	80+
Erkek	0,35	0,05	0,04	0,03	0,40	4,28	17,02	33,89
Kadın	0,20	0,06	0,04	0,04	0,21	1,68	8,88	23,19
Toplam	0,28	0,05	0,04	0,04	0,31	3,01	12,74	27,68

*27/09/2020 tarihi dahil toplam ölüm sayısı

Kaynak: (Sağlık Bakanlığı 2020: 5).

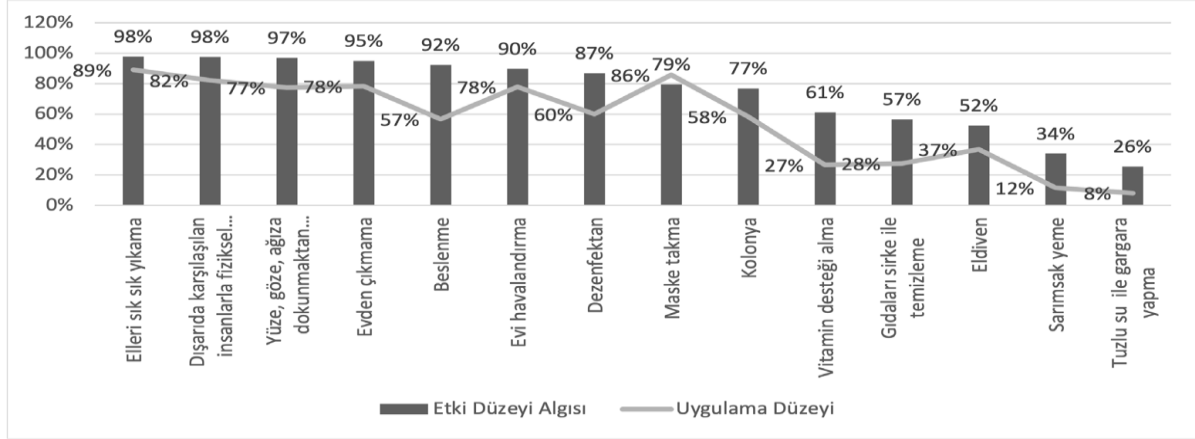
Sağlık alanındaki önlemler salgının bulaş hızını kesme ve yayılmasını engellemeye yöneliktir. Bu tedbirler virüse karşı hem koruyucu hem tedavi edici bir yaklaşım olmuştur. Tedbirler ilk olarak bireysel yönde alınmıştır. Hijyen, salgının en önemli tedbiri olmuştur. Elleri yıkamak, dezenfektan kullanmak, maske takmak, insanlar arası teması azaltmak, havasız ve kapalı ortamlarda fazla bulunmamak gibi önlemler ilk alınan tedbirlerdendir.

Torun-Kayabaşı (2020: 21)'nin araştırmasında temizlik malzemesi ve kişisel hijyen ürünlerinde satışların arttığı tespit edilmiştir. Anadolu Ajansının yaptığı bir haberde ise koronavirüsün bulaşma yollarının bilindiği ve bunun önüne geçilmesi için sağlığı koruyan ve sağlık güvenliği maddelerine olan talebin hızla arttığı saptanmıştır. Salgının Türkiye'de görülmeye başladığı 9-16 Mart 2020 haftasının bir önceki haftaya göre kolonya satışının 34 kat, steril eldivenin 19 kat, el dezenfektanının 10 kat, sabunun 4 kat, medikal maskenin 4 kat, tuvalet kâğıdı satışının ise 3,5 kat arttığı ifade edilmiştir (Çiçek vd. 2021: 2162; URL-2).

Toplum Gönüllüleri Vakfı (2020: 8)'nin 607 kişinin katıldığı araştırmada %57'si acil ihtiyaçları için sokağa çıkarken %30'u asla dışarı çıkmamakta, %13'ü ise eskisi gibi sokağa çıkmaya devam etmektedir. *COVID-19 Salgını Sırasında Bireylerin Sosyal El Yıkama Bilgi ve Tutumunun Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği* (Kalkan-Uğurlu vd. 2020: 619) araştırmasında ise 1660 kişiden %28,6'sı 7-10 kez; %23,8'i 11-15 kez yıkarken %17,2'si 21kez ve üstü yıkadığını ifade etmiştir.

Keskin ve Durak (2021: 15)'in *Salgın ve Demografi: Yaş Gruplarına Göre COVID-19 Pandemisine Yönelik Algı ve Tutumları* araştırmasında 16 Nisan-15 Mayıs 2020 tarihleri arasında 37,296 kişinin katıldığı anket sonuçlarına göre *COVID-19 Pandemisinden Korunma Tedbirleri Etki Düzeyi Algısı ve Uygulama Düzeyi* Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: COVID-19 Tedbirlerinin Etki Düzeyi Algısı ve Uygulama Düzeyi

Kaynak: (Keskin ve Durak 2021: 15).

COVID-19 pandemi sürecinin, toplumsal kurumlardan biri olan eğitimi de yeniden şekillendirmiştir. 16 Mart 2020'de yüz yüze eğitime ara verilmiştir. 25 Mart 2020 Milli Eğitim Bakanı açıklamasıyla öğrenciler eğitimlerini evden sağlayarak internet ve televizyon kanalları üzerinden sürdürüleceği açıklanmıştır (MEB 2020a). Uzaktan eğitim ile öğrenciler, öğretmenler ve veliler için yeni bir deneyim süreci başlamıştır. Eğitim süreci boyunca 7 milyon 383 bin 213 öğrenci, 1 milyon 30 bin 516 öğretmen EBA'yı aktif kullanmıştır (MEB 2020b).

Başaran ve arkadaşlarının (2020: 378-384) *Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Sürecinin Getirisi Olan Uzaktan Eğitimin Etkililiği Üzerine Bir Çalışma* araştırmasında 240 kişinin anket verilerine göre 80 öğrenciden (ilkokul/ortaokul/lise) %40,24'ü sistemin başarılı ve verimli bir süreç olduğunu; %36'sı sistemi başarısız, yeterli olmadığını ve verimli geçmediğini ifade etmiştir. 80 öğretmenin %42,51'i sistemi başarılı bulurken, %26,65'i başarısız bulmuştur. %30,84'ü ise sistemin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Uzaktan eğitimin verimli geçmesinde önemli bir etken de aile tutumudur. Araştırmada 80 veliden %27,55'i sistemi başarılı bulurken %26,54'ü verimli ve yeterli olmadığını belirtmiştir. Aile bireylerinin %98,31'i uzaktan eğitim sürecinde çocuklarını destekleyici aile tutumu gösterirken %1,69'u baskıcı tutum ve ilgisiz tutum gösterdiğini ifade etmiştir.

Pandemi sürecinde uygulanan tedbirlerin sosyo-ekonomik boyutuna bakıldığında, sokağa çıkma kısıtlaması ve salgına yakalanma kaygısından dolayı ev alanı dışındaki sosyal

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

etkileşimlerde azalmalar yaşanmıştır. Seyahat kısıtlamaları, sosyal mesafe kuralı, sokağa çıkma yasağı, sosyal izolasyon, karantina süreci, çalışma saatlerinde esneklik, evden çalışma uygulaması ve uzaktan eğitim süreci insanların hayatında birçok değişime neden olmuştur. “Evde Kal!” ve “Hayat Eve Sığar (HES)” gibi çağrılarla da toplum sağlığını korumaya yönelik çeşitli önlemler alınmıştır.

Salgın sürecinde alınan tedbir kararları aslında virüse karşı toplumsal düzeni yeniden şekillendirmiştir. Başta sağlık alanında değişimlere neden olmuştur. Salgın, tıp süreçlerini de yeniden inşa etmiştir. Doktor-hasta, sağlık kurumu-toplum ilişkisindeki etkileşimleri ile özellikle sağlık alanındaki gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler hastalık-toplum etkileşimini göstermektedir.

Bununla beraber toplum, teknoloji faydalarını kullanarak bir dijitalleşme sürecini yeniden oluşturmuştur. *Küresel Covid-19 Salgınının Türkiye’de Farklı Kategorilere Etkileri* (2020) Mart-Nisan ayı araştırma sonuçlarının Ocak ayı verileri baz alınarak en çok artış gösteren durumlar belirlenmiştir. Bu artışlar uzaktan eğitim ve çalışma alanında, Mart ve Nisan aylarında %1500 artmıştır. Fitness uygulamaları diğer alanlara göre şaşırtıcı bir artış göstererek Mart ayında %90, Nisan ayında %250 artış göstermiştir. Mobil perakendecilik Mart ayında %100, Nisan ayında ise %200 artış yaşanmıştır. Ulusal market zincirinde ise Mart ve Nisan aylarında %150 artış yaşanırken Mayıs ayından itibaren ulusal market zincirleri rekabeti güçlendirmiştir. Ayrıca sokak kısıtlama süreçlerinde internet ve TV kullanımları Mart ayında %50, Nisan ayında %70 artış göstermiştir.

Pandemi süreci değişen başka bir düzen ise çalışma biçimleridir. Çalışma biçimleri de sosyal yaşam üzerinden yeniden düzenlenmiştir. *Pandemi Döneminde Çalışma: Ekonomik Kaygılar, Dijitalleşme ve Verimlilik* (Bozkurt 2020: 123) araştırmasında pandemi süreci çalışma biçiminde 5338 kişinin %81,1’i değiştğini belirtmiştir. Ayrıca araştırmada çalışma/iş kaygı verileri de sunulmuştur (Tablo 3).

Tablo 3: İşsiz Kalma Kaygısı

Kaygı Durumu	Sıklık	Yüzde (%)
İş konusunda kaygım yok	2159	40,5
COVID-19 sonrasında işsiz kaldım	151	2,8
Zaten işsizdim	815	15,3
Gelecekte işimi kaybetme kaygısı yaşıyorum	1023	19,2
Diğer	1188	22,3
Toplam	5336	100,0

Kaynak: (Bozkurt 2020: 123).

İşini kaybetme korkusunu %51,3 oranla en çok özel sektörde çalışanlar hissederken kapanma sürecinde işsiz kalma kaygılarının arttığı da görülmektedir. Yapılan diğer bir araştırmada ise gençler, pandemiden kaynaklı geleceğinden endişe etmektedir. Gençlerin endişeli olma durumunu iş bulma konusunda yaşadıklarını belirtirken endişe etmeyenler nedenini hayata karşı umutlu baktıklarını ifade etmişlerdir (Türkiye'nin Gençleri 2020: 41).

Aile ilişkileri de pandemi sürecinden en çok etkilenen durumlardan biri olmuştur. *Türkiye'nin Gençleri* (2020: 41) tarafından 2437 kişi ile yapılan araştırmada pandemi öncesine göre aile ilişkilerinin %63,5'i değişmedi, %25,7'si iyileşti ifadesini kullanmıştır. Aile içi ilişkileri değişim verileri ise Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Pandemi Süreci Aile İlişkileri

Kaynak: (Türkiye'nin Gençleri Covid-19 2020: 41).

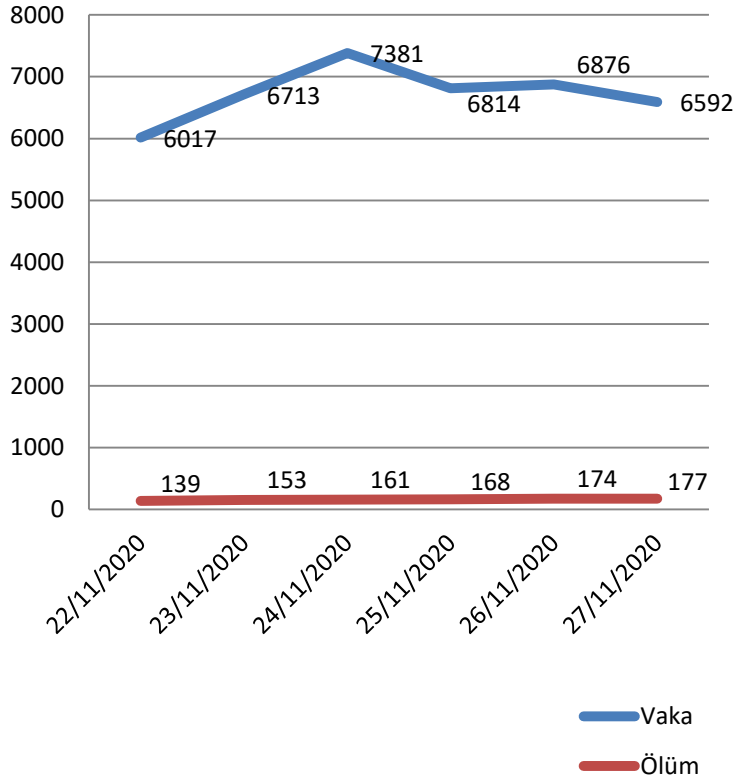
Ayrıca nitel yapılan araştırma sonuçlarına göre de özellikle daha uzun süre evde kalmaya başlayan erkekleri, ev işi ve çocukların bakımı konusunda iş yükü ve paylaşımına ilişkin farkındalık kazandırmaya yöneltmiştir. Aynı zamanda ailecek geçirilen sürenin artmasıyla birlikte aile içi boş zaman değerlendirme ve vakit geçirme yöntemlerinde yeni arayışlara ve aile ilişkilerini kuvvetlendirmeye yönelik yeniden yapılanmalara sebep olmuştur (Ahmadi 2020: 67; Başaran ve Aksoy 2020). İnce ve Yılmaz (2020: 566) ile Çelik ve Çak (2021: 46) yaptıkları araştırmalarda da aile içi iletişimlerin (birlikte kaliteli vakit geçirme) olumlu yönde etkilendiğine dair verilere ulaşılmıştır.

Pandemi sürecinin aile içi ilişkilerine olumlu yansımaları olduğu gibi olumsuz yansımalarının olduğu da düşünülmelidir. Şiddet, istismar, gibi durumları yaşayanlar için kısıtlama süreçleri oldukça tehlikeli bir zaman dilimi oluşturmaktadır. Bu durumun etkileri, süreç sonrası konuyla ilgili yapılan araştırma verilerine yansıtacağı düşünülmektedir. Ayrıca

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

ev içi zamanın artmasıyla eşler arası anlaşmazlıkların yaşanabileceği de ihtimaller arasında olduğu unutulmamalıdır.

Grafik 2: 22-27 Kasım Vaka Sayıları

22-27 Kasım 2020 verilerine göre vaka sayıları açıklanmıştır (Sağlık Bakanlığı 2020). Nisan ayından sonra vaka ve ölüm sayılarındaki hızlı artışla 24 Kasım vaka sayısı (7381) yüksek bir sayıya ulaşarak salgının ikinci pik noktası olarak kabul edilmiştir. Ülke yönetimi tarafından Haziran ayında başlatılan kademeli normalleşme süreci tekrardan yerini tedbir uygulamalarına bırakmıştır.

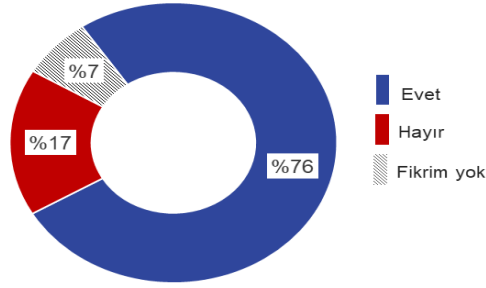
Kaynak: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>

Ayrıca bu tarihte Sağlık Bakanı, 24 Kasım'a kadar testi pozitif çıkanlar 'hasta' olarak kayıt altındayken artık salgın semptomlarının derecesine göre (ağır/hafif) vaka ve hasta sayısı olarak ayrı veriler halinde halka sunmuştur. Bu da gösteriyor ki toplam vaka sayılarındaki artış toplum sağlığı tehdidini artırmıştır (Ergin 2021).

Kasım ayı vaka artışından sonra *Koronavirüs Salgını ve Toplum Araştırması* (Ipsos 2020a)'nda 800 kişinin katıldığı gündelik yaşamla ilgili tam kapanma yaklaşımı sonucu Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Tam Kapanma Yaklaşımı

Soru: Sizce salgınla mücadele kapsamında, en az 15 gün sürecek şekilde temel ihtiyaçlar dışında sokağa çıkma kısıtlaması diğer bir ifadeyle tam kapatma uygulanmalı mı?

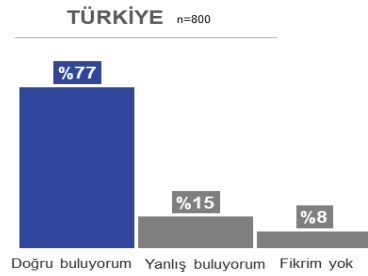
Koronavirüs Salgını ve Toplum: Genel Kamuoyu Araştırması I 32. Dönem 19-25 Kasım 2020 n=800
5 - © Ipsos | KORONAVİRÜS SALGINI VE TOPLUM

Kaynak: (Ipsos 2020a).

Vaka sayılarının artmasıyla eğitimde 24 Kasım-4 Ocak tarihleri arasında tekrar uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir (MEB 2020c). Yeniden uzaktan eğitim sürecine geçilmesiyle toplumun bu durumdaki yaklaşımı *Koronavirüs Salgını ve Toplum Genel Kamuoyu Araştırma* (Ipsos 2020b) verileri Şekil 2'deki gibidir.

Şekil 2: Uzaktan Eğitim Yaklaşımı

Soru: 20 Kasım Cuma gününden 4 Ocak Pazartesi gününe kadar eğitim öğretim faaliyetlerine uzaktan eğitimle devam edileceği, okulların kapanacağı belirtildi. Bu karara ilişkin görüşünüzü belirtir misiniz?

Koronavirüs Salgını ve Toplum: Genel Kamuoyu Araştırması I 33. Dönem 26 Kasım - 1 Aralık 2020 n=800
9 - © Ipsos | KORONAVİRÜS SALGINI VE TOPLUM

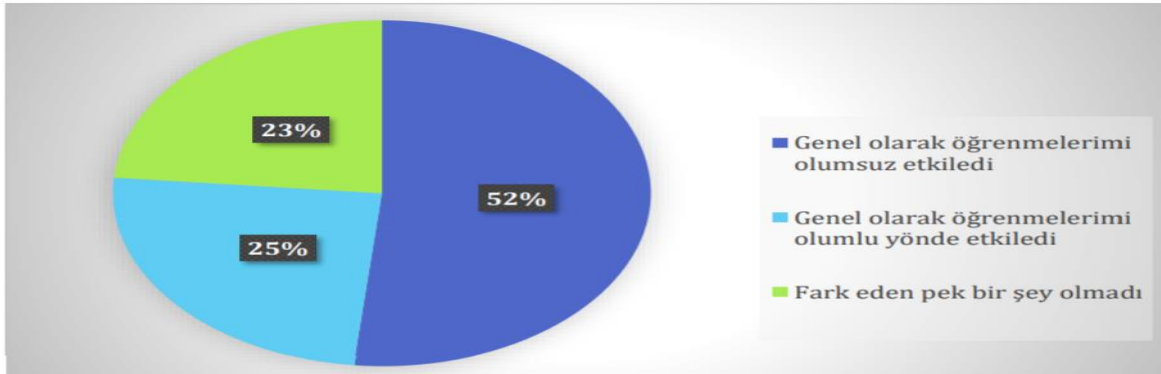
Kaynak: (Ipsos 2020b).

Ayrıca uzaktan eğitim sürecinin üniversite gençleri üzerinde de etkisi büyüktür. *Türkiye Gençlik STK'ları Platformu* (TGSP 2020) raporuna göre 2437 kişinin katıldığı araştırmada %76,1'i uzaktan eğitimi takip ettiğini belirtmiştir. Bu öğrencilerin %43,1'i online eğitimden yeterli verimi alamadığını; %40,3'ü ise online eğitimin verimli olduğunu belirtmiştir. Verim alamama nedeni olarak %40,6 oranıyla istenilen saatte derse katılma olduğunu belirtmiştir. Verim alamayan öğrencilerin nedeni ise çoğunluk olarak motivasyon düşüklüğü nedeniyle derslere katılamaması veya teknik (internet, bilgisayar vb.) olanaksızlardan kaynaklanmaktadır.

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından Şubat 2021’de en yüksek katılımı bir anket çalışması düzenlenmiştir. Online eğitim süreciyle ilgili değerlendirme, iletişim ve paylaşım gibi konularda farkındalık oluşturmak için yapılan ankete 207 üniversiteden 1 milyon 255 bin öğrenci ile 27 bin 820 öğretim elemanı gönüllü olarak katılmıştır. Bu araştırma ile küresel salgın sürecinde yükseköğretim kurumlarındaki uzaktan öğretim süreci tüm boyutlarıyla analiz edilmiştir. Ankete katılan öğrencilerin %83’ü “*Bilgisayar, tablet ya da cep telefonu gibi elektronik cihazlarım var*” şıkkını işaretlemiştir. %12’si “*Kendime ait bir cihazım yok, fakat kullanabildiğim elektronik cihazlar var*” işaretlerken %5’i de “*Kullanabileceğim herhangi bir elektronik cihazım yok*” şıkkını işaretlemiştir. Uzaktan eğitim sürecinin öğrenmeye etkisinde %25 *Olumlu* etkisi olduğunu ifade ederken %52’si *Olumsuz* etkilediğini belirtmiştir (Şekil 3).

Şekil 3: Online Eğitimin Öğrenme Üzerine Etkisi

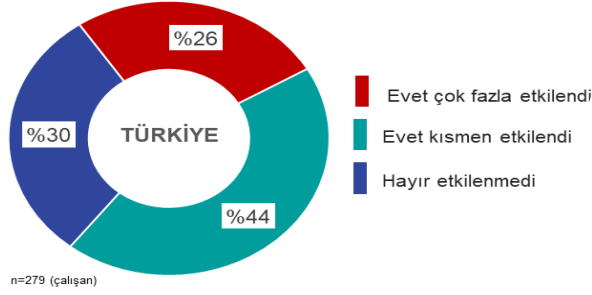

Kaynak: (YÖK 2021: 3).

1 Aralık tarihinde ülke geneli 21.00-05.00 saatleri arasında tekrar uygulanan hafta içi sokağa çıkma kısıtlaması başlamıştır (İçişleri Bakanlığı 2020). Koronavirüs kısıtlama sürecinde çalışanlara, Kasım ayı yeni kısıtlama kararlarından işinin veya işyerinin etkilenip etkilenmediği sorulmuştur. *Koronavirüs Salgını ve Toplum Araştırması* (Ipsos 2020b) verilerine yansımaları Şekil 4’te gösterilmiştir.

Şekil 4: COVID-19 Pandemi Sürecinin İş/İşyerine Etkisi

Soru: Hükümetin salgınla mücadele kapsamında sektörel olarak aldığı kısıtlama kararlarından sizin işiniz etkilendi mi?

Koronavirüs Salgını ve Toplum: Genel Kamuoyu Araştırması I 33. Dönem 26 Kasım – 1 Aralık 2020 n=800
8 - © Ipsos | KORONAVİRÜS SALGINI VE TOPLUM

Kaynak: (Ipsos 2020b).

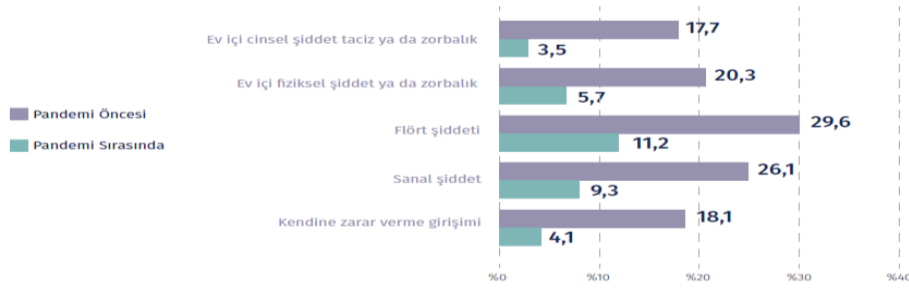
Pandemi bütün dünyayı sınıf farkı gözetmeksizin tehdit etmesine rağmen, herkes salgından aynı oranda etkilenmemiştir. Bozkurt (2020)'un araştırmasında insanların (5279) bulunduğu zamandan bir sonraki iki ayda, temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda kaygı durumunun %61,8'i tarafından yaşanmadığı ifade edilmiştir. Bu sonuç diğer araştırma verilerine göre farklılık göstermiştir. Sebebi olarak anketi cevaplayanların çoğunluğu orta ve orta-üst gelir grubuna aittir. Buna rağmen kaygı durumunu yaşayanların oranı da azımsanmayacak kadar yüksektir (%38,2). Diğer yapılan araştırmalarda ise aile ekonomisi kaygılarının yüksek olduğu belirtilmiştir (Şeker vd. 2020; Özyürek ve Çetinkaya 2021).

Türkiye Gençlik STK'ları Platformu (TGSP 2020: 36) raporuna göre (2437) iki kişiden biri salgın sonrası ekonominin kötüye gideceğini öngörürken; %47,6 hükümetin yaptığı '*Biz Bize Yeteriz Türkiyem*' milli dayanışma kampanyasını doğru bir karar olarak nitelendirmektedir. 10 kişiden 3'ü de salgınla ilgili bir kampanyaya destek verdiğini ifade etmiştir. *Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği* (2020) araştırmasında 690 kişiden pandemi süreci finansal yardım/destek olarak en çok devlet yardımı (%79,1) almıştır. Sivil toplum kuruluşları (%16,4) ve belediyeler (%14,9) de yardım alınan alanlardan olmuştur. En çok destek, yiyecek desteği (%60) alınmış olup kişisel hijyen ürünleri, internet erişim desteği gibi yardımlar da sağlanmıştır. Araştırmada internet erişim desteği verisinin çok düşük olması şaşırtıcı olmuştur

Pandemi sürecinin evde uzun süre geçirilen zamanda aile birliğini olumlu etkilemiş olmasının yanı sıra sarsıcı etkisi de yaşanmıştır. Salgından korunmak için en güvenilir olan ev, şiddete maruz kalanlar için riskli bir alan olarak görülebilmektedir. Karantina sürecinde, kadınlar şiddet ve istismar durumlarında destek mekanizmalarına ulaşamamakta ancak yalnız kalabildiklerinde yardım hatlarını arayabilmektedir (Mor Çatı 2020). Şeker vd. (2020: 73) tarafından yapılan araştırmaya katılanların şiddet konulu verileri Şekil 5'te gösterilmiştir.

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

Şekil 5: Gençlerin Şiddet Deneyimi (%)

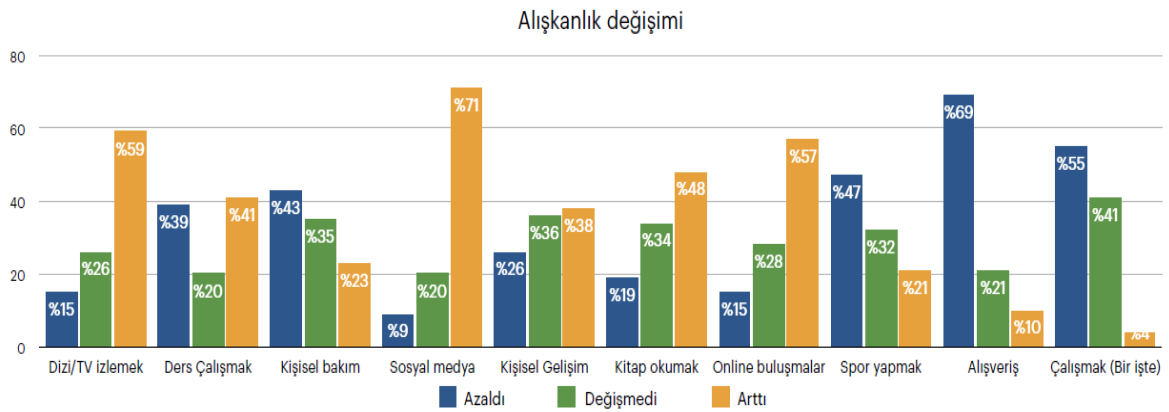

Kaynak: (Şeker vd. 2020: 73).

Pandemi sürecinin ilk zamanları evde zaman geçirirken; gündemi takip etmek, salgından korunma çabaları ve pandeminin geleceğe yönelik etkisi hakkında kaygı durumları yaşanmıştır. Ancak salgın etkisinin artmasıyla kısıtlama tedbirlerinin de artması ev içi zaman geçirmeyi de artırmıştır. Nitekim bu durum gündelik yaşam alışkanlıklarının değişmesine de yansımıştır.

İnce ve Yılmaz (2020: 562)'ın araştırmasında 516 kişinin %65,7'si beslenme alışkanlığının, %70'i ise uyku ve dinlenme alışkanlığının değiştiğini ifade etmiştir. *Türkiye Gönüllüleri Vakfı* (TOG 2020: 8) araştırmasında 607 kişinin alışkanlık değişim Şekil 6'da sunulmuştur.

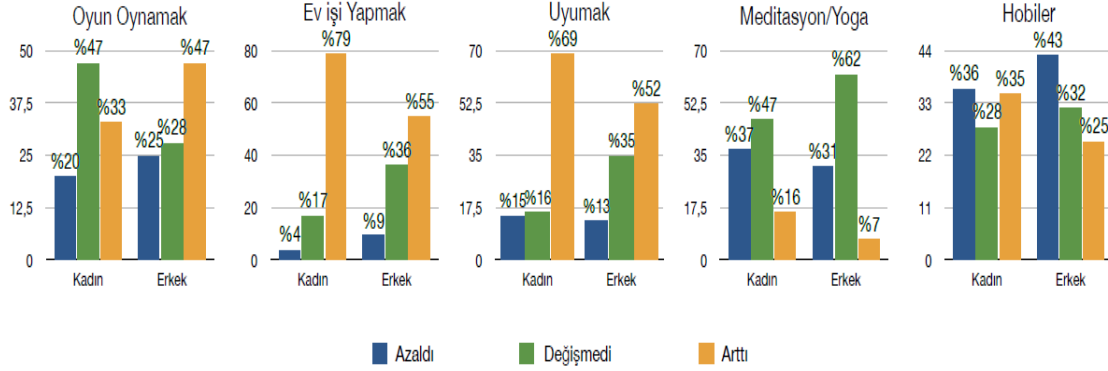
Şekil 6: Alışkanlık Değişimi

Kaynak: (Türkiye Gönüllüleri Vakfı 2020: 8).

Bazı alışkanlık değişimlerinin cinsiyet faktörüne göre değişimi ise Şekil 7'de gösterilmiştir.

Şekil 7: Alışkanlık Değişimlerinin Cinsiyet Faktörüne Göre Değişimi

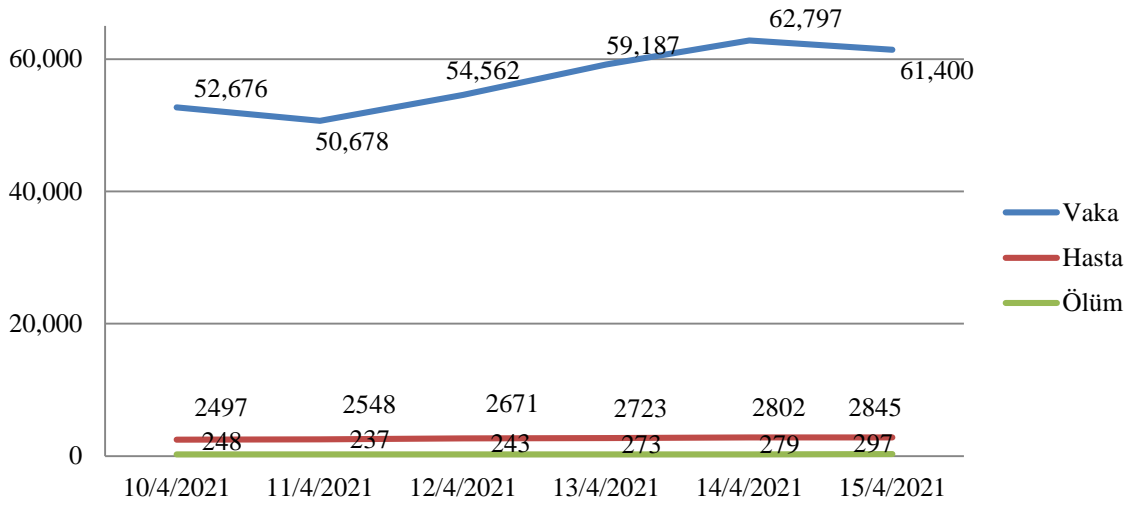
Kaynak: (Türkiye Gönüllüleri Vakfı 2020: 9).

Salgına karşı mücadele çalışmaları küresel boyutta devam etmektedir. Ülkelerin tıp alanındaki ilaç ve aşı geliştirme girişimleri salgını bitirebilmek adına toplumların umudu olmaktadır. Türkiye’de 13 Ocak 2021 tarihinde Acil Kullanım Onayı verilmesinin ardından ilk koronavirüs aşısı Sağlık Bakanına yapılmıştır (Sağlık Bakanlığı 2021). Kamuoyu gündeminde pandemi süreciyle birlikte aşı tartışmaları da başlamıştır.

Türkiye’de İnsanların COVID-19 Aşısına Bakışı araştırmasında (Yılmaz vd. 2021: 588) 1293 katılımcının %41,2’si COVID-19 aşısı olmaya olumlu yaklaşırken %37,9’u kararsızdır. Aşı yaptırmayı düşünmeyen veya kararsız olan bireylere sebebi sorulduğunda %75,9’u yeni bir aşı olduğu için yan etkilerinden korktuğunu, %34,4’ü aşı üreten firmalara güvenmediğini, %20,9’u aşının COVID-19’a karşı korumayacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Bu ankete katılanların %41’i Marmara bölgesi, %24,6’sı Karadeniz, %10,5’i Akdeniz bölgesindedir. Ankette bölgeler arası dağılım homojen değildir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayanların diğer bölgelere kıyasla COVID-19 aşısı olma isteği daha düşük olduğu belirtilmiştir. Ayrıca katılımcıların %76,6’sı yetkililerden veya kurumlardan alacakları tavsiyenin aşı olma kararlarını etkileyeceğini ifade etmiştir. Alacakları tavsiye için çoğunlukla aile hekimi-doktor (%71,9), Bilim Kurulu (%59,8) ve Sağlık Bakanlığı (%56,3) tercih edilmiştir.

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

Grafik 3: 10-15 Nisan Vaka Sayıları

Kaynak: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>.

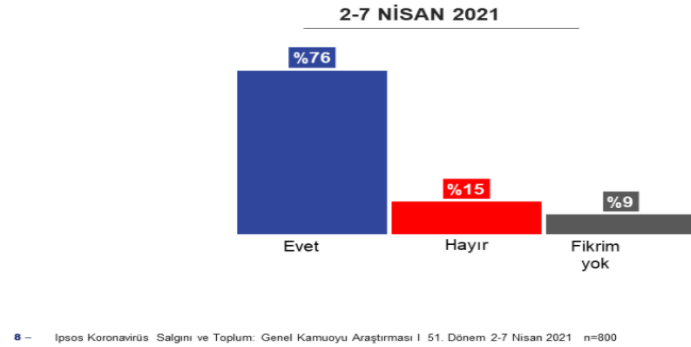
14 Nisan 2021 verilerine göre 24 Kasım 2020 tarihinden itibaren en yüksek vaka sayısı (54.562) açıklanmıştır (Sağlık Bakanlığı 2020a). Vaka ve ölüm sayılarındaki hızlı artışa göre 14 Nisan verileri salgının üçüncü pik noktası olarak kabul edilmiştir. Bu artış kademeli normalleşme süreci planlamasında gündelik hayattaki kısıtlamaların kısmi kaldırılmasının bir sonucu olarak görülebilir.

Grafik 3'te diğerlerinden farklı olarak *vaka* ve *hasta* sayıları ayrı gösterilmiştir. Vaka sayısı COVID-19 testi pozitif olanlar ve salgını sadece belirti ve hafif düzeyde atlatanlar olurken, hasta sayısı testi pozitif çıkıp salgını orta ve ağır semptomlar gösterenlerin sayısıdır. Ayrıca vaka artışlarındaki bir başka sebep ise COVID-19 virüsünün zaman içinde değişmeler geçirip yeni varyantlar oluşturarak etkisini sürdürmeye devam ettiği belirlenmiştir (Saltık 2021: 1). Ülkemizde rastlanan Omicron ve Delta varyantı COVID-19 virüsüne göre daha hızlı bulaşıcı ve daha etkili olmasıyla vaka artış nedenlerindedir.

Vaka artışlarındaki bu durum gündeme tekrardan sıkı tedbir uygulamalarını getirmiştir. *Koronavirüs Salgını ve Toplum Genel Kamuoyu Araştırma* (Ipsos 2021c)'sına göre yeniden yaşanan vaka artışlarından dolayı tam kapanma sürecine yaklaşımı Şekil 8'de gösterilmiştir.

Şekil 8: Tam Kapanma Sürecine Yaklaşım

Soru: Sizce salgının mücadele kapsamında, en az 15 gün sürecek şekilde temel ihtiyaçlar dışında sokağa çıkma kısıtlaması diğer bir ifadeyle tam kapanma uygulanmalı mı?

Kaynak: (Ipsos 2021c).

Sonuçlara bakıldığında 800 katılımcının %76'sı tam kapanma uygulamasının olması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca bu uygulamanın Ramazan ayında hafta sonları devam etmesi gerektiği görüşünde olanların oranı da %75'tir. 29 Mart 2021 tarihinde yapılan açıklamaya (İçişleri Bakanlığı 2021) göre yeme-içme alanında faaliyet gösteren işletmeler tüm illerde %50 kapasite ve belirlenen kurallar çerçevesinde çalışabilecektir. Ancak bu durum, Ramazan ayı için geçerli olmamıştır. Katılımcıların %65'i bu kararı doğru bulduğunu ifade etmiştir. Bu süreçte kademeli normalleşme uygulamasını, ilk kısıtlamalar sonrası katılımcıların %50'si doğru bulurken vaka artışlarının tekrar yaşanması bu oranı %35'e geriletmiştir.

14 Nisan'dan itibaren uygulanmak üzere 2 haftalık kısmi kapanma uygulamasına geçilmiştir. Hafta içi 19.00-05.00 saatleri arasında hafta sonunun ise tamamını kapsayacak şekilde sokağa çıkma kısıtlaması uygulaması başta olmak üzere birçok alanda tekrar sınırlama getirilmiştir. Bazı kısıtlamalara rağmen vaka artışlarında beklenen düşüş görülemediği için 29 Nisan-17 Mayıs 05.00'e kadar tam kapanma ilan edilmiştir. Tüm kademelerde eğitime ara verilerek ve sınavlar ertelenmiştir. Şehirlerarası toplu taşıma araçlarının %50 kapasiteyle çalışacağı duyurulmuştur. Zincir marketlerin pazar günü kapalı olacağı açıklanmıştır (İçişleri Bakanlığı 2021).

Vaka sayılarındaki artış, aşı çalışmalarında hızlandırılma olması gerekliliğini göstermektedir. Aşı için birkaç farklı tür geliştirilmiştir. Türkiye'de iki tür aşı uygulanmakta (Biontech ve Sinovac) ve tercih bireylerin kendisine bırakılmıştır. Yeni başlayan aşılama sürecinde ülke geneli sınırlı doz alımı gerçekleştirildiği için bazı gruplara öncelik verilmiştir. Birinci aşamada sağlık kurumlarında çalışanlar ve tüm eczane çalışanları, yaşlı engelli, koruma evleri gibi yerlerde kalan ve çalışanlar ve 65 yaş üstü bireylere öncelik verilmiştir. Dört

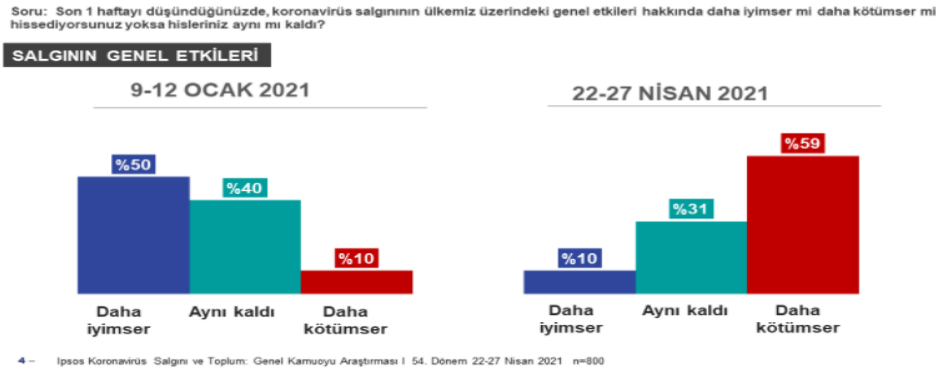
Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

aşamadan oluşan bu süreçte toplumu aşılama sürecine teşvik etmeye devam edilmiştir (Sağlık Bakanlığı 2021).

İçişleri Bakanlığı (2021) açıkladığı genelgede ölkemizde aşılama çalışmalarında büyük mesafe alındığı, birinci doz aşılamada %73, ikinci doz aşılamada ise %55,5 düzeyine ulaşıldığına, aşılama süreçlerini tamamlamış kişilerde salgın kaynaklı vaka, hasta ve vefat sayılarının oldukça düşük seviyelerde olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca aşı olmayanların toplu faaliyetlere katılmasında PCR testinin zorunlu hale getirildiği açıklanmıştır.

Vaka sayılarındaki bu üçüncü artışla eğitim alanında da değişikliğe gidilmiştir. 1 Mart tarihinde kademeli olarak açılan okullar 29 Nisan gününden itibaren uzaktan eğitime devam edilmiştir. Salgın üzerinden bir yıl geçmesine rağmen vaka sayılarında yaşanan değişimler insanların kaygılarını da etkilemektedir. *Koronavirüs Salgını ve Toplum Genel Kamuoyu Araştırma* (Ipsos 2021d) verileri salgının toplum üzerindeki etkisini hala gözler önüne sermektedir (Şekil 9).

Şekil 9: Salgının Genel Etkileri

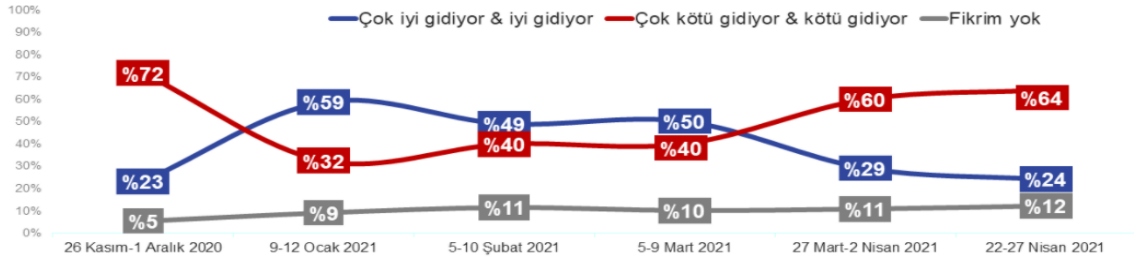

Kaynak: (Ipsos 2021d).

Salgınla mücadelenin ilk zamanlarında ölkü yönetimince alınan sağlık tedbirlerini Türkiye'nin Gençleri STK (2020: 32) verilerinde katılımcıların (2437) %56,7'si yeterli bulurken 14 Nisan pik noktasından sonra *Koronavirüs Salgını ve Toplum Genel Kamuoyu Araştırma* (Ipsos 2021d) verilerinde katılımcıların (800) %64'ü salgınla mücadelenin çok kötüye gittiğini belirtmiştir (Şekil 10).

Şekil 10: Ülkemizde COVID-19 Mücadelesi Gidişatı

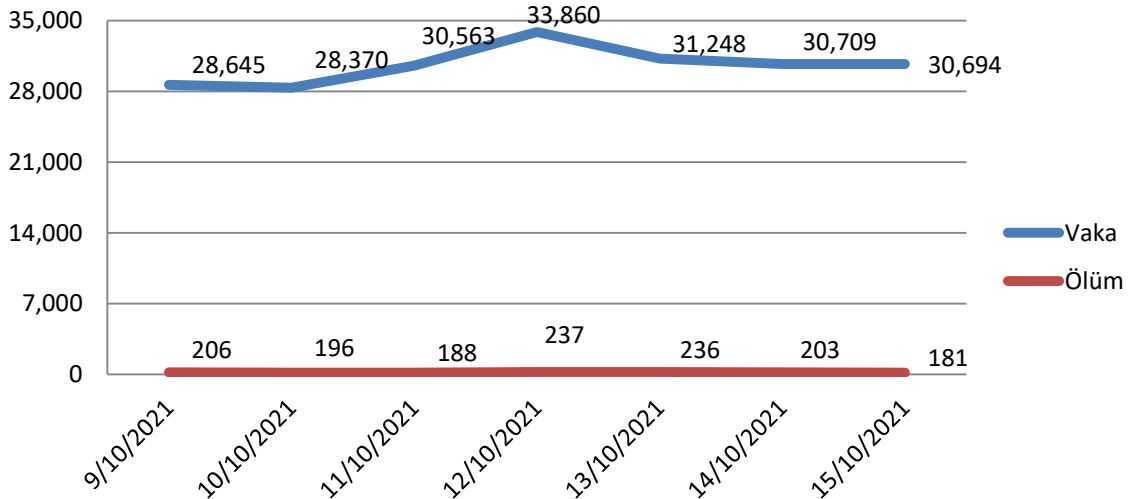
Soru: Ülkemizde koronavirüsle mücadelenin gidişatına dair değerlendirmenizi belirtir misiniz?

Kaynak: (Ipsos 2021d).

Tam kapanma ardından 1 Temmuz itibariyle kademeli normalleşme süreçlerine geçilmiştir (İçişleri Bakanlığı 2021). Birçok sosyal alanda kısıtlamalar kaldırılarak vaka artışı önleminde aşının önemi her gün gündemde olmuştur. Okulların ve işyerlerinin açılması, toplu etkinliklere maske ve sosyal mesafe kurallarınca izin verilmesi gibi sosyal alandaki kısıtlamaların kalkmasıyla virüsün varyant etkileri vaka artışında gün geçtikçe etkisini göstermektedir. Bu etkinin yansıması 12 Ekim 2021 tarihinde açıklanan vaka verilerinde (Grafik 4) görülebilir (Sağlık Bakanlığı 2021).

Grafik 4: 9-15 Ekim 2021 Vaka Sayıları

Kaynak: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>.

Günlük vaka verilerine göre bir süredir düşüşte olan vaka sayıları ortalama 30 bin ve 240 ölüm sayısına ulaşmıştır (Grafik 4). 14 Nisan tarihinden itibaren en yüksek artış 12 Ekim 2021 tarihinde yaşanmasıyla salgında dördüncü pik noktası yaşanmış ve kaygı düzeyi tekrar

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

artmıştır. Sağlık Bakanı, bu durumun sebebini aşılama konusundaki durağanlık olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bakan, COVID-19'u aşı sayesinde hafif düzeyde atlatıldığını ve ölümlerin çoğunu tam doz aşı olmayanlar olduğunu da açıklamıştır (URL-5).

Ocak ayından itibaren aşılama süreci verileri tabloda gösterilmiştir. Toplumda aşı tanımlananların ilk doz için %92,62 oranı salgınla mücadele için yüksek olsa da sonraki dozlardaki oran düşüklüğü aşı konusundaki yaklaşımı sorgulatmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: Uygulanan COVID-19 Aşı Verileri

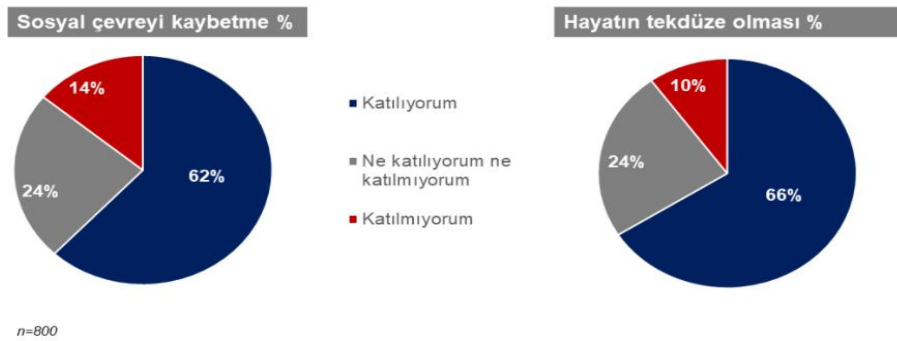
EN AZ İKİ DOZ AŞI OLMUŞ 18 YAŞ VE ÜŐTÜ NÜFUS (%)	1.DOZ UYGULANAN
2.DOZ AŞI YAPILMA ORANI	57.491.657
% 84.60	2.DOZ UYGULANAN
1.DOZ AŞI YAPILMA ORANI: % 92.62	52.509.065
1.,2. VE 3.DOZ TOPLAMI	3.DOZ UYGULANAN
142.910.046	25.572.077

Kaynak: (Sağlık Bakanlığı 2022).

Sosyal alandaki kısıtlamaların birçoğ alanda kalkması ve normalleşme sürecine dönüşün toplum için o kadar da kolay olmadığı söylenebilir. *Koronavirüs Salgını ve Toplum* (Ipsos 2022e) tarafından 28 Ekim-2 Kasım tarihli araştırmada katılımcıların (800) %62'si sosyal çevresini kaybettiğini hissederken %66'sı hayatının tekdüzeleştiğini ifade etmiştir (Şekil 11).

Şekil 11: COVID-19 Pandemi Süreci Bireylerin Hissettikleri

Soru: Salgın yüzünden sosyal çevremi kaybetmişim gibi hissediyorum
Soru: Salgın nedeniyle hayatımın çok tekdüzeleştiğini düşünüyorum

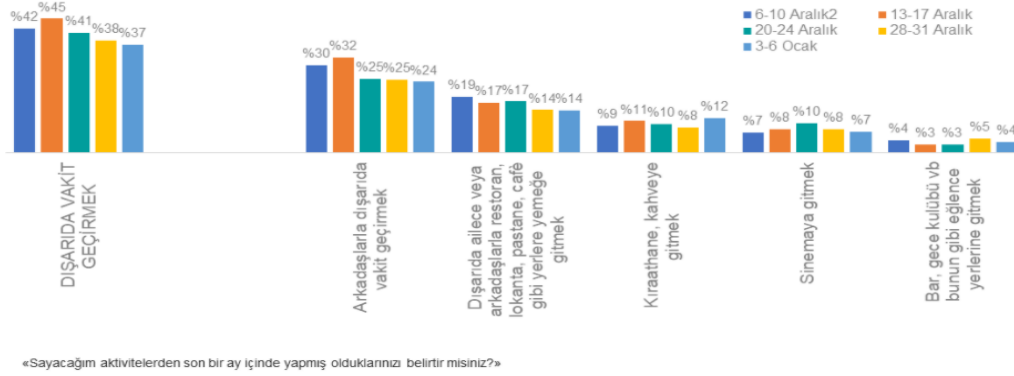
7 - Ipsos Koronavirüs Salgını ve Toplum: Genel Kamuoyu Araştırması 81. Dönem 28 EKİM-2 KASIM 2021 n= 800

Kaynak: (Ipsos 2022e).

Toplumda salgın endişesi, vaka artışı sonrası sosyalleşmenin de azaldığı görölmektedir. *Koronavirüs Salgını ve Toplum* (Ipsos 2022e) 3-6 Ocak tarihli araştırmasına göre toplumda yaşanan endişe duygusu kişilerin dışarıda daha az vakit geçirmesine neden olmaktadır. Şekil

12'e bakıldığında aralık ayında ev dışında herhangi bir sosyal faaliyette bulunan katılımcıların (800) oranı %45 iken bugüne gelindiğinde %37'e gerilemiş görünmektedir. Özellikle daha az katılımcı bu dönemde arkadaşlarıyla buluştuğunu, dışarıda cafe, restoran gibi yerlerde yemek yediğini belirtiyor.

Şekil 12: COVID-19 Pandemi Süreci Sosyal Faaliyet

«Sayacağım aktivitelerden son bir ay içinde yapmış olduğunuzu belirtir misiniz?»

5 -

Ipsos Koronavirüs Salgını ve Toplum: Genel Kamuoyu Araştırması 90. Dönem 3-6 Ocak 2022 n= 800

Kaynak: (Ipsos 2022e).

Vakalardaki artış durumuna göre önceki üç sıcak noktada sıkı tedbirler uygulanırken normalleşme süreci ara ara askıya alınmıştır. Ancak son artan vakalardan sonra böyle bir tedbir alınmadığı görülmüştür. Aksine COVID-19 virüsü ve ondan daha hızlı yayılan varyantları artırıyor olmasına rağmen salgına yakalanmış kişilerin karantina süresinin 14 günden 7 güne indirilmesi ve bu kişilerin PCR testi olmadan normal hayatlarına dönebileceği hakkında, temaslı ama semptomu olmayan kişilere herhangi bir karantina uygulanmayacağı kararı açıklanmıştır (İçişleri Bakanlığı 2022). Bu konudaki toplumun bakış açısını *Koronavirüs Salgını ve Toplum (2022)* araştırmasında COVID-19 olan kişilerin 7 günde PCR testine gerek olmadan karantina sürelerinin bitmesini katılımcıların (800) %60'ına yakını yanlış bir karar olduğu görüşündedir.

Eğitim alanında ise yüz yüze eğitim devam etmektedir. Ancak vaka artışları devam ederken uzaktan eğitime geçilmesini isteyen ebeveynler sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Çocukların salgından etkilenme oranının düşük olması ancak virüs taşıyıcısı riski ile bulaş hızını arttırdığı bu artış üzerinde etkili olabilmektedir.

TARTIşMA ve SONUÇ

Türkiye’de COVID-19 salgını, toplumsal yaşamı yeniden şekillendirmiştir. Pandemi süreci uygulanan tedbir ve yeni düzenlemelerle birlikte salgının etkisini en aza indirerek toplum sağlığını koruma amaçlanmıştır.

İlk vakanın görülmesi (11 Mart 2020) ardından hızla bulaşarak vaka sayıları giderek artmıştır. Bu artışların belirli bir noktaya (pik noktası) ulaştıktan sonra tedbirlerle düşüş gösteren süreçler bu çalışma kapsamında *sıcak nokta* olarak ele alınmıştır. İlk 11 Nisan 2020 tarihinde yaşanan pik noktası ardından sıkı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler vaka sayılarındaki düşüşte başarı sağlandığı için 24 Kasım 2020, 14 Nisan 2021 tarihlerinden sonra da aynı tedbirler uygulanmış ve başarılı sonuç alınmıştır. Ancak 12 Ekim 2021’de tespit edilen en yüksek vaka sayısı olmasına rağmen aynı tedbirler alınmamıştır. 13 Ocak 2021’de salgınla mücadele kapsamında aşılama süreci başlamıştır. Aşı sürecinde, toplum başta ikiliğe ve korkuya düşse de ilk aşılama %92’lik başarı sağlanmıştır. Aşı dozunun (ikinci, üçüncü, dördüncü doz) artırılmasıyla koronavirüsün insan üzerindeki etkisi azalmıştır. Salgınla mücadelede aşılamanın önemi artarak normalleşme süreci devam etmiştir. Ancak normalleşme süreci olarak adlandırılrsa da sosyal yaşam artık eskisi gibi değildir. Salgının yeniden inşa ettiği bir toplumsal düzen oluşmuştur.

COVID-19 vaka sayılarının artarak toplumsal tehdit boyutuna ulaşmasıyla birlikte sosyal yaşamda birtakım tedbirler alınmıştır. Pandemi ilanı sonrası seyahat kısıtlamaları, sosyal mesafe kuralı, maske takma zorunluluğu, sokağa çıkma yasağı, karantina süreci, evden çalışma uygulaması ve uzaktan eğitim süreci gibi insanların hayatında yeni süreçler başlamıştır. Ancak bu süreçte sosyal inşacılık, ülke geneli ortak etkiler yaratmış gibi görünse de bireyler veya gruplar özelinde bakıldığında aynı etkilerin yaşanmadığı görülmektedir.

Pandemi süreci başta sağlık alanını etkilemiştir. COVID-19 bulaşıcı bir hastalıktır ve ölümlerle sonuçlanabilmektedir. İlk olarak salgının bulaş hızını azaltma hedeflenmiştir. 65 yaş ve üzeri bireylerin, bağışıklık sistemleri zayıf olduğundan salgından daha çok etkilenmiştir. Bundan dolayı da onları salgına karşı korumada toplumsal öncelik ve sorumluluk verilmiştir. Özellikle 20 yaş ve altı gençler ile çocuklara getirilen kısıtlamayla toplumun kültürel değeri olan büyüklere saygı tutumunu salgına karşı onları koruyarak hastalığa yüklenen anlam daha da farklılaşmıştır. Virüse karşı korunmada aşılama önceliği de 65 yaş ve üzeri bireylere tanınmıştır. Salgınla birlikte kişisel hijyen önemi ve davranış pratikleri de değişmiştir. Elleri sık yıkama, kolonya ve dezenfektan kullanma, eldiven takma, maske kullanımı, temizlik ürünleri tüketiminin artması, dışarı kıyafetlerini eve gelince hemen değiştirme, eve getirilen her

ürünü temizleme ve havalandırma, sosyal mesafe kuralına uyma gibi günlük alışkanlıklar kazanılmıştır. Salgınla birlikte sağlığı koruma adına hem kişisel hijyen hem de toplumsal hijyenin gündelik davranışların yeniden düzenlendiği görülmektedir.

COVID-19, toplumun tıp süreçlerini yeniden inşa etmiştir. Salgına karşı aşı çalışmaları geliştirilmiş ve uygulanmaya başlamıştır. Ülkemizde de aşı ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Sosyal inşa kuramında kişiler arası ilişkilerin ve toplumsallaşmanın sağlık ve hastalık algılamasına nasıl etki ettiğini ortaya koymaktadır. Doktorların, COVID-19 hastalarına karşı yaklaşımlarında seçtiği jestler, mimikler ve kelimeler oldukça önemlidir. Ayrıca yaşanan bu hazırlıksız salgın süreci ülkelerin sağlık sistemlerinin yeterli olup olmadığını da gün yüzüne çıkarmıştır.

Salgının etkilediği bir diğer toplumsal sistem ise eğitimidir. Vaka sayılarında yaşanan pik noktalarından sonra eğitim de yeniden inşa edilmiştir. Yüz yüze eğitime ara verilerek TV, telefon, bilgisayar, tablet gibi iletişim araçları kullanılarak uzaktan eğitim süreci başlamıştır. Evden veya herhangi bir yerden rahatça sanal sınıfa girilebilme, canlı dersleri kaydedip sonradan tekrar dinleyebilme, telefonda rahatça erişim sağlayabilme ve devamsızlık sorunu olmaması uzaktan eğitim sürecinin olumlu yönleri olarak ifade edilmiştir. Ancak telefon, tablet, bilgisayar veya internet olmaması, elektrik ve internet bağlantı sorunu, uygulama çalışmalarının yapılamaması, sosyal iletişimi kuramamak gibi olumsuz yönleri de ağır basmaktadır.

Pandemi süreci zamanla aile ilişkilerini de etkilemiştir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre evde geçirilen zamanın artmasıyla birlikte aile içi iletişimi kuvvetlendirdiği gibi şiddet, istismar sorunlarını yaşayanlar için de tehlikeli bir zaman dilimi olmuştur. Ayrıca bu süreçte beslenme, uyku, evde spor, sosyal medya kullanımı, yeni hobiler gibi gündelik yaşam alışkanlıkları değişmiştir. Dijitalleşme, bu sürecin sosyal yaşamda en çok kullanılan alışkanlığı olmuştur.

Pandemi sürecinin toplumsal sonuçlarından biri de ekonomik kaygıları beraberinde getirmesidir. COVID-19, dünyayı sınıf farkı gözetmeksizin tehdit etmesine rağmen herkes salgından aynı oranda etkilenmemiştir. Bu sürece hazırlıksız yakalanılması toplumda ekonomik kaygıları beraberinde getirmiştir. Yapılan araştırmalarda aile ekonomisi kaygılarının yüksek olduğunu belirtilmiştir. Ancak bir araştırma sonucunda insanların bulunduğu zamandan bir sonraki iki ayda, temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda kaygı durumunun yüksek olmadığı ifade edilmiştir. Sebebi olarak anketi cevaplayanların çoğunluğu orta ve orta üst gelir grubuna aittir. Buna rağmen kaygı durumunu yaşayanların oranı da azımsanmayacak kadar yüksektir. Görüldüğü üzere salgının ekonomik etkisi aynı hissedilmemiştir. Birey veya grup özeline

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

bakıldığında salgının dezavantaj sağladığı gibi avantaj sağlanan yönü de bulunmaktadır. Bazı meslek gruplarının çalışma biçimi evden çalışmaya uygun olması ve imkân verilmesi söz konusu iken bazıları uygun değildir. Uygun olmaması durumu bir yandan salgına yakalanma kaygısı yaşatırken bir yandan işini kaybetme, gelirinin düşmesi gibi durumlarla karşılaşmıştır. Bu durum, işten çıkarılma, işe ara verme, iş bulma kaygısı, işe tedirgin gidip gelme, iş devamlılığını öngörememe gibi düşüncelerin arttığı görülmüştür. Bu düşüncelere kaygıyı biraz olsun düşürebilmek adına devlet destek programları ve kampanyaları sunulmuştur.

Pandemi süreci toplumun kültürel tutumlarını da etkilemiştir. Ülkemiz toplu etkinliklerin ve kişilerarası iletişimin çok samimi olduğu bir toplumdur. Ancak salgınla birlikte düğün, cenaze, bayram gibi toplu etkinlikler yasaklanmıştır. Bu durum salgının kültürel yapıdaki ilişkilerin yeniden yapılandığını göstermektedir.

Sosyal inşa kuramına göre hastalık, bireylerin toplumsallaşma sürecindeki algılarını yansıtmaktadır. COVID-19 salgınına bağlı olarak değişen ve yeniden inşa edilen toplumsallaşma süreci de buna bir örnektir.

Araştırma incelemelerinde COVID-19 pandemi sürecinin toplumsal hayatı hangi noktalarda nasıl etkilediği ve toplumun bu süreci nasıl deneyimlediği konusu kapsamında yeterince çalışılmadığı görülmüştür. “Her salgın eski bir şeyleri siler, yeni bir hayat başlatır.” düşüncesi artık COVID-19 pandemisi için de geçerlidir (Aslan 2020). Dünya gündeminin çıktığı günden beri en büyük problemi olan koronavirüs, daha da uzun bir süre gündemde kalacak gibi görünüyor.

KAYNAKÇA

- Adıyaman, S., Altıparmak, K., Azap, Ö. vd. (2020). COVID-19 Pandemisi İki Aylık Değerlendirme Raporu, Türk Tabipler Birliği.
- Afacan, E., Avcı, N. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (2), 1-14.
- Ahmadi, R. (2020). Koronavirüs Pandemisinin (Kovid-19) Toplumsal Etkileri/ Social Effects of Coronavirus (Covid-19) Pandemic, *Bilim Armonisi Dergisi*, 3 (2), 65-72.
- Akgün, O. (2020). COVID-19 Salgını Döneminde Türkiye’de Alınan İdari Kararların Salgının Önlenmesindeki Etkisinin Değerlendirilmesi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 201-228.
- Aslan, R. (2020). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Covid-19, *Ayrıntı Dergisi*, 8(65), 35-41.
- Bag, M., Sade, G. (2020, 4 Mayıs). Dünyada Covid-19: İlk 4 Ayında Neler Yaşandı? Salgının Seyri Ne Durumda?. <https://tr.euronews.com/2020/05/04/dunyada-covid-19-salg-n-n-ilk-100-gununde-yasananlar-ilk-nerede-ortaya-c-kt-nas-l-yay-ld> (Erişim: 04.02.2022).

- Baloğlu, B. (2006). *Ekonomik ve Sosyolojik Bakış Açısıyla Sağlık ve Hastalık*, İstanbul: Der Yayınları.
- Başaran, M., Aksoy, A. B. (2020). Anne-Babaların Korona-Virüs (Covid-19) Salgını Sürecinde Aile Yaşantılarına İlişkin Görüşleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13)71, 669-678.
- Başaran, M., Doğan, E., Karaoğlu, E. vd. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Sürecinin Getirisi Olan Uzaktan Eğitimin Etkililiği Üzerine Bir Çalışma, *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 368-397.
- Budak, F., Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği, *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Çelik, Ş., Çak, E. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Aile Üzerine Etkisi, *Gevher Nesibe Dergisi*, 6(11), 43-49.
- Duran, H. (2020). Devletlerin Koronavirüsle Karşılaştırmalı Mücadele Stratejileri, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, (317), İstanbul: SETA yayınları.
- Erdoğan, E., Tan Akbulut, N. (2021). *Pandemi Sürecinde İnsan ve Toplum*, İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Ergin, S. (2021, 10 Mart). İlk İki Dalgadan Sonra Hemen Baskılanmazsa Üçüncü Dalga Riski Var. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/ilk-iki-dalgadan-sonra-hemen-baskılanmazsa-ucuncu-dalga-riski-var-41759186> (Erişim: 02.02.2022).
- Güngörer, F. (2020). Covid-19'un Toplumsal Kurumlara Etkisi, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 393-328.
- Ipsos. (2020a, 7 Kasım). Salgınla Mücadelede; Toplumun %76'sı Kapatma Uygulanması Gerektiğini Düşünüyor. <https://www.ipsos.com/tr-tr/salginla-mucadelede-toplumun-76si-kapatma-uygulanmasi-gerektigini-dusunuyor> (Erişim: 06.02.2022).
- Ipsos. (2020b, 7 Kasım). Son Koronavirüs Kısıtlamalarından İşinin/ İşyerinin Etkilendiğini Söyleyenler. <https://www.ipsos.com/tr-tr/son-koronavirus-kisitlamalarindan-isinin-isyerinin-etkilendigini-soyleyenlerin-orani-70> (Erişim Tarihi: 06.02.2022).
- Ipsos. (2021c, 12 Nisan). Kamuoyu Tam Kapatma Uygulanması Gerektiğini Düşünüyor. <https://www.ipsos.com/tr-tr/kamuoyu-tam-kapatma-uygulanmasi-gerektigini-dusunuyor> (Erişim Tarihi: 06.02.2022).
- Ipsos. (2021d, 3 Mayıs). Kamuoyu Tam Kapatma Uygulanması Gerektiğini Düşünüyor. <https://www.ipsos.com/tr-tr/salgin-halen-ulkenin-en-onemli-sorunu> (Erişim: 06.02.2022).
- Ipsos. (2022e, 11 Ocak). Ev Dışı Sosyal Faaliyette Bulunanların Oranı %37'ye Geriledi. <https://www.ipsos.com/tr-tr/ev-disi-sosyal-faaliyette-bulunanlarin-orani-37ye-geriledi> (Erişim: 06.02.2022).
- İnce, M., Yılmaz, M. (2020). Olağanüstü Olayların Sosyal Yaşam ve Kültürlere Etkisi; Covid-19 Salgınının Türk Kültürüne Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6(2), 552-571.
- Jianhua, G. (2020). Çin'in Yeni Koronavirüs Zatürresine Karşı Savaşı: Mücadeleler, Sonuçlar ve Yansımalar, M. E. Başer ve D. Doğu (Çev.), *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi (BRIQ)*, 1(2), 91-102.

Covid-19 Pandemi Etkisi Araştırmaları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

- Kalkan-Uğurlu, Y., Durgun, H., Nemutlu E. vd. (2020). COVID-19 Salgını Sırasınıda Bireylerin Sosyal El Yıkama Bilgi ve Tutumunun Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği, *J Contemp Med*, 10(4), 617-624.
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme, *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-15.
- Kesgin, S. S., Durak, M. B. (2021). Salgın ve Demografi: Yaş Gruplarına Göre COVID-19 Pandemisine Yönelik Algı ve Tutumları, *Toplumsal Değişim*, 3(3), 6-23.
- Keskin, M., Özer-Kaya, D. (2020). COVID-19 Sürecinde Öğrencilerin Web Tabanlı Uzaktan Eğitime Yönelik Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Koca, F. [@drfahrettinkoca]. (n.d.). Tweets [Twitter profile]. Twitter. Retrieved from https://twitter.com/drfahrettinkoca?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor
- MEB. (2020a, 16 Mart). Bakan Selçuk, Koronavirüs'e Karşı Eğitim Alanında Alınan Tedbirleri Açıkladı. <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr> (Erişim: 06.02.2022).
- MEB. (2020b, 19 Haziran). Türkiye Uzaktan Eğitim İstatistikleriyle Dijital Dünyanın Listelerini Zorladı. <http://www.meb.gov.tr/turkiye-uzaktan-egitim-istatistikleriyle-dijital-dunyanin-listelerini-zorladi/haber/21158/tr> (Erişim: 06.02.2022).
- MEB. (2020c, 22 Kasım). Ara Tatilin Ardından Ders Zili 23 Kasım Pazartesi Günü Uzaktan Eğitimle Çalışıyor. <https://www.meb.gov.tr/ara-tatilin-ardindan-ders-zili-23-kasim-pazartesi-gunu-uzaktan-egitimle-caliyor/haber/22007/tr> (Erişim: 06.02.2022).
- Mor Çatı. (2020, 1 Aralık). Koronavirüs Salgını ve Kadına Yönelik Şiddet / Mor Çatı Eylül – Ekim 2020 Raporu. <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/koronavirus-salgini-ve-kadina-yonelik-siddet-mor-cati-eylul-ekim-2020-raporu/> (Erişim: 05.02.2022).
- Özyürek, A., Çetinkaya, A. (2021). COVID-19 Pandemi Döneminde Aile ve Ebeveyn-Çocuk İlişkilerinin İncelenmesi, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 96-106.
- Sağlık Bakanlığı. (2020). 21-27 Eylül 2020 COVID-19 Haftalık Durum Raporu. <https://sbsgm.saglik.gov.tr/Eklenti/39037/0/covid-19-haftalik-durum-raporu-39haftapdf.pdf?tag1=1F25063039E97E0EFBD2201424EF4984A979488C> (Erişim: 15.02.2022).
- Sağlık Bakanlığı. (2020). Genel Koronavirüs Tablosu. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html> (Erişim: 04.02.2022).
- Sağlık Bakanlığı. (2021, 13 Ocak). İlk Koronavirüs Aşısı Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'ya Yapıldı. <https://www.saglik.gov.tr/TR,78148/ilk-koronavirus-asisi-saglik-bakani-fahrettin-kocaya-yapildi.html#:~:text=%E2%80%9C%C4%B0lk%20koronavir%C3%BCs%20a%C5%9F%C4%B1s%C4%B1%20Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakan%C4%B1,Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakan%C4%B1%20Koca'ya%20yap%C4%B1ld%C4%B1> (Erişim: 06.02.2022).
- Sağlık Bakanlığı. (2021). Aşı Uygulanacak Grup Sıralaması. <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77707/asi-uygulanacak-grup-siralamasi.html> (Erişim: 06.02.2022).
- Sarı, Ö., Yıldız, H. (2016). *Sağlık Sosyolojisi*, Konya: Çizgi Kitapevi.

- Şeker, T., Acavit. B., Koç, B. vd. (2021). Covid-19 Sürecinde Gençlerin İyilik Hali. <https://turkey.unfpa.org/tr/publications/covid-19-s%C3%BCrecinde-gen%C3%A7lerin-iyilik-hali> (Erişim: 05.02.2022).
- T. C. İçişleri Bakanlığı. (2020-2022). Koronavirüs Kapsamında Yayımlanan Genelgeler. <https://www.icisleri.gov.tr/arama/ara/genelgeler> (Erişim: 06.02.2022).
- Tecim, E. (2018). *Sağlık Sosyolojisi*, Konya, Çizgi Kitapevi.
- Til, A. (2020). Yeni Koronavirüs Hastalığı Hakkında Bilinmesi Gerekenler, *Ayrıntı Dergisi*, 8(85), 54-57.
- Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG). (2020). Koronavirüs Pandemi Süreci ve Gençlerin İhtiyaçları Araştırması. <https://www.tog.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/Koronavir%C3%BCs-Pandemi-S%C3%BCreci-ve-Gen%C3%A7lerin-%C4%B0htiya%C3%A7lar%C4%B1-Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1.pdf> (Erişim: 09.08.2022).
- Torun-Kayabaşı, E. (2020). Covid-19'un Piyasalara ve Tüketici Davranışlarına Etkisi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 15-25.
- Türkiye'nin Gençleri Covid-19. (Mayıs 2020). Covid 19 Pandemisinin Gençler Nezdinde Psiko-Sosyal ve Ekonomik Etkileri Araştırması Raporu.
- URL-1: "Covid-19 ile Mücadelede Örnek Ülkeler". (2020, 3 Nisan). <https://thinktech.stm.com.tr/tr/covid-19-ile-mucadelede-ornek-ulkeler> (Erişim: 04.02.2022).
- URL-2: "Koronavirüs ile birlikte Türkiye'de e-ticaret satışları arttı" (2020, 20 Mart). <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/bilisim/koronavirus-ile-birlikte-turkiyede-e-ticaret-satislari-artti-/656337> (Erişim: 06.02.2022).
- Yılmaz, H. İ., Turğut, B., Çıtlak, G. vd. (2021). Türkiye'de İnsanların COVID-19 Aşısına Bakışı, *Dicle Tıp Dergisi*, 48(3), 583-594.
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK). Pandemi Sürecinde Online Eğitimin Verimliliğine İlişkin Öğrenci Anket Raporu (Şubat 2021). <https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/Haber%20%C4%B0%C3%A7erisindeki%20Belgeler/Dosyalar/2021/ogrenci-anket-sonuclari.pdf> (Erişim: 18.02.2022).